

Uit oude archieven van onze gemeente

Opgediept naar aanleiding van de herdenking Eeuwfeest Gemeentewet

De raad der gemeente Gilze en Rijen, die voor het eerst was samengesteld overeenkomstig de wet van 29 Juni 1851 waarvan men thans het 100-jarig bestaan gedenkt, werd plechtig geïnstalleerd op 6 October 1851. Hij bestond uit 7 leden, waartoe ook de burgemeester Wilhelmus Johannes Mol behoorde. Slechts 173 van de 2835 inwoners, welke onze gemeente toen telde, waren tot de verkiezing van het hoogste bestuurscollege gerechtigd geweest. Immers alleen zij waren kiezer, die ten minste een som van 10 gulden per jaar betaalden in 's-Rijks directe belastingen en slechts 173 personen in onze gemeente voldeden aan die eis. Thans bedraagt het aantal kiezers op een bevolking van ruim 12.000 zielen circa 5500.

Het was echter in 1851 een grote vooruitgang, dat de raadsleden voortaan rechtstreeks door de ingezetenen zouden worden gekozen, vóórdien werden zij in plattelandsgemeenten als Gilze door het provinciaal bestuur benoemd. De burgemeester vertolkte de gevoelens van vreugde over het nieuwe stelsel in de volgende toespraak:

„Mijne Heren!“

„Het plechtig oogenblik is eindelijk aangebroken, waarop de Raad dezer gemeente rechtstreeks door de ingezetenen gekozen, zijn eerste openbare zitting of vergadering zal houden.

„Het zij mij als Voorzitter van denzelve vergund, op dezen heugelijken dag enige woorden tot U te voegen, onder betuiging mijner oprechte gelukwensching met Uwe benoeming als leden.

„Elk onzer beseft voorzeker het gewicht dezer eervolle en onderscheidene betrekking, groot zijn de plichten, welke wij in die hoedanigheid hebben te vervullen, doch Mijne Heren laat ons dit niet afschrikken, ene gepaste vrijmoedige — en onpartijdige beoordeling der zaken, welke ons zullen voorkomen, zal alles overwinnen, wij hebben immers allen dezelfde belangen, namelijk dat het de gehele gemeente wel ga.

„Ook ik gevoel het moeilijke der taak van Voorzitter, zelfs zoude ik er voor terug deinken, ware het niet, dat ik mij overtuigd durfde houden, dat gij allen bereid zijt om mij, zoveel in Uw vermogen is, bij te staan en voor te lichten.

„Laat ons Mijne Heren steeds indachtig zijn, den eed ons voorgeschreven en wel voornamelijk de woorden: „dat ik de belangen der gemeente Gilze en

„Rijen met al mijn vermogen zal voorstaan en bevorderen“ — en dit getrouw nakomende, zal de gemeente de vrucht van onzen arbeid smaken en de kiezers, welke in ons hun vertrouwen hebben gesteld, zullen zich ruim beloond zien.

De eerste vergadering van de nieuwe raad had plaats in het bovenvertrek van het gemeentehuis aan de Raadhuisstraat, destijds nog Grote Kerkstraat geheten, dat als woonhuis aan de notaris was verhuurd met de verplichting om de „beste bovenkamer“ voor de vergaderingen van het gemeentebestuur ter beschikking te houden. De administratie moest zich behelpen met een lokaal, dat aan de noord-oost-zijde van de kerk was aangebouwd en dat reeds twee eeuwen als secretarie was gebruikt. Erg bezwaarlijk zal dit niet geweest zijn, want de secretaris, die tevens ontvanger was, werd voor het secretarie-werk slechts door één ambtenaar geassisteerd.

De gemeentelijke bemoeiingen waren een eeuw geleden nog zeer gering. Een vergelijking tussen de gemeente-rekening van 1851 en die van 1949 geeft een aardig beeld van de grote veranderingen, welke zich in 100 jaar hebben voltrokken.

De rekening over het jaar 1851 kende nog geen splitsing in gewone dienst en kapitaaldienst.

Het totaal van alle ontvangsten bedroeg	f 4.231.16½
en het totaal van alle uitgaven	f 4.197.86
batig saldo	f 33.30½

De laatste rekening, die van 1949, bedraagt zowel in inkomsten als in uitgaven voor de gewone dienst ruim 1 miljoen en voor de kapitaaldienst bijna 1 miljoen, in totaal dus 2 miljoen.

Totale uitgaven gewone dienst	f 1.132.782.62
Totale inkomsten gewone dienst	f 1.125.781.88
nadelig slot	f 7.000.74

Totale inkomsten kapitaaldienst	f 813.592.70
Totale uitgaven kapitaaldienst	f 751.823.24
batig slot	f 61.769.46

SCHULD.

De schuld op 1 Januari 1851 bedroeg in totaal f 4.375.—, die de gemeente van het Algemeen Armbestuur had geleend in de jaren 1793—1802. Hierop had geen jaarlijkse aflossing plaats. Aan rente per jaar was 4% of f 175.— verschuldigd. De schuld op 1 Januari 1951 bedroeg in totaal ruim 2 miljoen gulden.

BEZITTINGEN.

In 1851 bezat de gemeente f 24.400.— aan inschrijvingen op het grootboek der

2½% rentegevende nationale schuld. Blijkens de rekening 1949 heeft de gemeente aan batige saldi van vorige dienstjaren f 217.757.21 en aan eigen kapitaal hfdst. VII kapitaaldienst f 94.890.75

Totaal exclusief vaste bezittingen f 312.647.96 dat momenteel gebruikt wordt voor financiering van kapitaalsuitgaven.

Enkele details, die de toestand van 1851 tekenen, zijn:

De jaarwedde van de burgemeester bedroeg f 200.—, de secretaris genoot f 250.— en voor de ontvanger was f 125.— uitgetrokken.

De bezoldiging van de wethouders was op f 50.— per persoon vastgesteld en het presentiegeld van de raadsleden bedroeg f 12.50 per jaar.

Twee veldwachters handhaafden samen voor f 325.— per jaar de openbare orde.

De brandweer werd in 1851 goed bedacht door de aankoop van enkele nieuwe brandslangen. Er werden n.l. geleverd „24 ellen en een halve palm lederen darmen ten behoeve van de brandspuit te Rijen“ voor de somma van f 67.60.

De woningbouw maakte toen geen deel uit van de gemeentelijke zorg. Met welke zorgen het gemeentebestuur op dit terrein thans te kampen heeft, behoeft geen vermelding.

Is thans met alles wat onder „openbare werken“ valt een bedrag van f 146.000.— gemoeid, in 1851 werd voor onderhoud en herstel van wegen en waterlossingen uitgegeven f 258.86. Er was toen in de gehele gemeente slechts één met keien verharde straat, n.l. de straat in het dorp Gilze.

Het onderwijs was in 1851 op veel kleinere leest geschoeid dan thans. Er waren twee openbare scholen, een in Gilze, waaraan 2 onderwijzers, een in Rijen, waaraan slechts één onderwijzer verbonden was; het totaal aantal leerlingen bedroeg in de winter 387 en in de zomer 284. De onderwijzer te Gilze, de bekende Meester Schrauwen ontving van de gemeente een jaarwedde van f 185.— met inbegrip van f 75.— voor een ondermeester, terwijl het Rijk hem nog rechtstreeks f 150.— uitbetaalde.

Thans telt de gemeente 6 bijzondere scholen met pl.m. 1700 leerlingen en 45 leerkrachten. De uitgaven, welke de gemeente ten behoeve van het gewoon lager onderwijs moet doen belopen de som van ruim f 44.000.—, waarbij men moet bedenken, dat hierin niet begrepen zijn de salarissen van de onderwijzers, die geheel ten laste van het Rijk komen.

De toestanden in onze gemeente waren dus zoals men ziet, een eeuw geleden wel heel anders dan nu en wanneer het zin heeft een oogenblik hierbij stil te staan, dan is het om een indruk te geven van de grote ontwikkeling, welke onze gemeente onder de werking van de thans 100-jarige gemeentewet heeft doorgemaakt.